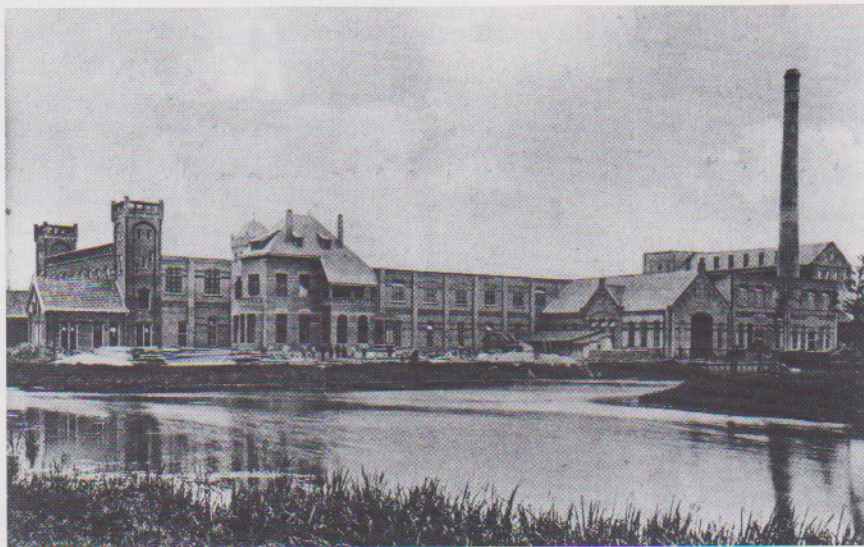

HONDERD JAAR KARTON IN COEVORDEN

Huib D. Minderhoud

Dit jaar, 2009, is het honderd jaar geleden dat de Coevorder kartonfabriek aan haar eerste productiejaar begon. Van 1909 tot 2009, 't is een eeuwfeest, maar dat klopt niet helemaal. Van 1915 tot 1926 en van 1943 tot 1948 werd geen karton gefabriceerd, maar maakte men lieren, gasmotoren, draaibanken, gietijzeren werktuigen én "holties". Maar toch, 't gaat wel over honderd jaar, bijna onafgebroken gevuld met fabrieksarbeid op grote schaal, waardoor duizenden en duizenden Coevorderen hun brood konden verdienen. Een sociaal feit van belang, temeer daar geen enkele Coevorder industrie het ooit zo lang volhield.

De Coevorder Handelsvereniging bestond nog maar enkele maanden, toen de ledenvergadering op 7 april 1907 al besloot om bij de stichting van een strokartonfabriek een kwart van de kosten voor zijn rekening te nemen. Het bestuur had daartoe een voorstel gedaan en dat bestond dan ook uit de grote ondernemers en bestuurders van deze tijd. Bankier Benes, de middenstanders Kramer, Menkveld en Smeman, de fabrikanten Van Haerlingen en Kropveld en de stationschef van de DSM Noorman (vijf van hen waren ook raadslid!) durfden risico's te nemen en hadden meestal het succes aan hun zijde. Zij maakten het Coevorden van de vorige eeuwwisseling groot! Het besluit van de Handelsvereniging vormde de aanzet tot het stichten van de Coöperatieve Drentsch-Overijsselsche Stroocartonfabriek op een stuk vestinggrond op de hoek van de oude binnengracht en het Coevorden-Almelokanaal.

De Drentsch-Overijsselsche Stroocartonfabriek
met directeurswoning in aanbouw.

Belangrijk voor het vervoer te water én door de nabijheid van de spoorlijn ook per rail. Het architectenbureau G. en W. Wierenga, gespecialiseerd in de bouw van agrarische industriegebouwen en al verzekerd van de opdracht voor de aardappelmeelfabriek, kreeg het verzoek een ontwerp te maken. Het resultaat beantwoordde volledig aan de verwachtingen van het bestuur, dat uit een aantal welgestelde inge-

zeten van Coevorden, Dedemsvaart en Ommen was samengesteld. De heren Wierenga kregen dan ook de bouwopdracht en zij lieten een fabriek als een kasteel verrijzen, compleet met torens en kanteelachtige openingen aan de voorkant. Rechts ervan werd het herenhuis voor directeur ir. F. J. J. Driessens gebouwd en ervoor stonden nog twee aanzienlijk eenvoudiger woningen voor fabriekspersoneel. De totale kosten bedroegen f 270.000,-, maar door bijkomende uitgaven "onvoorzien" kwamen ze op ruim f 500.000,- uit. Bij 't begin van de productie eind 1908 bleek ook het aandelenkapitaal lang niet voltekend en ondanks subsidies van het rijk en de provincie bleek de fabriek al vanaf het begin met moeite rendabel. Dankzij de grote vraag naar karton in de jaren 1908 tot 1913 kon het bedrijf blijven bestaan. Toen Driessens echter in 1912 een hogere productie wilde bereiken door vergroting van de kartonmachine, vond hij de aandeelhouders op zijn weg. Zij zagen deze uitbreiding financieel niet zitten en Driessens besloot dan maar voor zichzelf te beginnen. In Emlichheim, met een eigen kartonfabriek!

Voorzitter van Delden uit Dedemsvaart werd

nu waarnemend directeur, maar dat bleek een grote mislukking. Eind 1915 ging de coöperatieve strokartonfabriek failliet. De deelnemende boeren betaalden het gelag d.w.z. hun inleggeld en de hun toekomende vergoedingen voor het geleverde stro over de laatste drie jaar. Gelukkig namen de gebroeders Van Joolen, die aan de Spoorsingel een reparatiewerkplaats hadden, het fabrieksgebouw over. Ze gingen er lieren voor zeeschepen, gasmotoren en draaibanken produceren en de zaken gingen zo goed, dat ze er een ijzergieterij bij lieten bouwen. Het aantal werknemers liep nu op tot 175, maar toen bleek, dat men toch te hoog gegrepen had en in 1925 moest ook de NV Coevorder Machinefabriek v/h Gebrs. Van Joolen haar poorten sluiten. 't Leek op een ramp uit te draaien, maar nu wist het gemeentebestuur uitkomst te bieden.

Burgemeester Gautier nam contact op met Driessens in Emlichheim, die inmiddels in de Groninger fabrikant A.W. de Muinck Keizer een mede-eigenaar van zijn fabriek had gevonden. Laatstgenoemde liet de zaken over aan zijn beide zoons Menzo en Wouter, die dus samen met Driessens de directie vormden. Met

Ir. F.J.J. Driessens

A.W. de Muinck Keizer

deze heren trad het Coevorder gemeentebestuur in onderhandeling om hen te bewegen hun fabriek naar de leegstaande gebouwen over te brengen. Het tij was gunstig, want de Duitse autoriteiten hadden de invoer van stro uit Nederland verboden en dat werkte natuurlijk uiterst belemmerend. De heren gingen akkoord en verbonden zich minstens vijftien jaar de verplaatste fabriek te exploiteren, waarin dan zeventig werknemers uit Coevorden hun brood zouden moeten verdienen. Het gemeentebestuur verbond zich jaarlijks een subsidie van f 9.300,- te verstrekken, waarvan de helft door het rijk zou worden bijgedragen. De heren kochten vervolgens de fabrieksgebouwen voor f 50.000,- op en brachten de machines én de stoomfluit van Emlichheim over naar Coevorden. Onder de nieuwe naam "Hollandia-Coevorden" werd eind 1926 de kartonproductie hervat. Met Coevorder arbeiders, die voor een groot deel nog bij de oude fabriek in dienst geweest waren én met de stoomfluit, die sinds dat jaar regelmatig zijn sonore geluid over de stad liet weerklinken. Voor het gemeentebestuur van Coevorden was hierdoor om met burgemeester Gautier te spreken "praktisch de werkloosheid te Coevorden opgeheven". De vroegere kartonwerkers zouden weer een behoorlijk loon gaan verdienen en konden "door hun uitgaven de zinkende middenstand in Coevorden weer wat uit het slop halen!". 't Bleek allemaal wel wat te rooskleurig voorgesteld, maar feit was wel, dat het sociale belang van deze overeenkomst voor die tijd zonder meer weergaloos genoemd kon worden. Directeur Driessens, die juist in Duitsland een zgn "Noorsche villa" had laten bouwen, kreeg vergunning van het

gemeente- bestuur deze woning op betonblokken in het Van Heutszpark te herbouwen. De directeurswoning naast de fabriek bleek inmiddels verkocht aan architect W. Wierenga, die er met zijn gezin woonde. Menzo de Muinck Keizer, die na het vertrek van zijn broer de tweede directeur van Hollandia was geworden, betrok nu maar een woning in de Gramsbergerstraat. De beide directeurs konden het slecht met elkaar vinden en in 1928 besloot Driessens zijn aandeel in Hollandia én zijn villa te verkopen. Wouter de Muinck Keizer kwam nu als tweede directeur naar Coevorden en wilde ook in het Van Heutszpark een woning laten bouwen. Het gemeentebestuur wees zijn verzoek echter af, waarop hij besloot een villa in Dalen te betrekken, want zo zei hij: "Dan zijn mijn belastingcenten zeker ook niet goed genoeg voor Coevorden!". Het nieuwe landhuis, betaald door zijn vermogende schoonvader, kreeg de naam van het passagiersschip, waarop Wouter en zijn vrouw elkaar ontmoet hadden. De Vondel dus. En de villa staat er nog steeds. Mede dankzij de investeringen van de familie De Muinck Keizer in Hollandia bleef de fabriek goed renderen. In 1940 vertrok na ver-

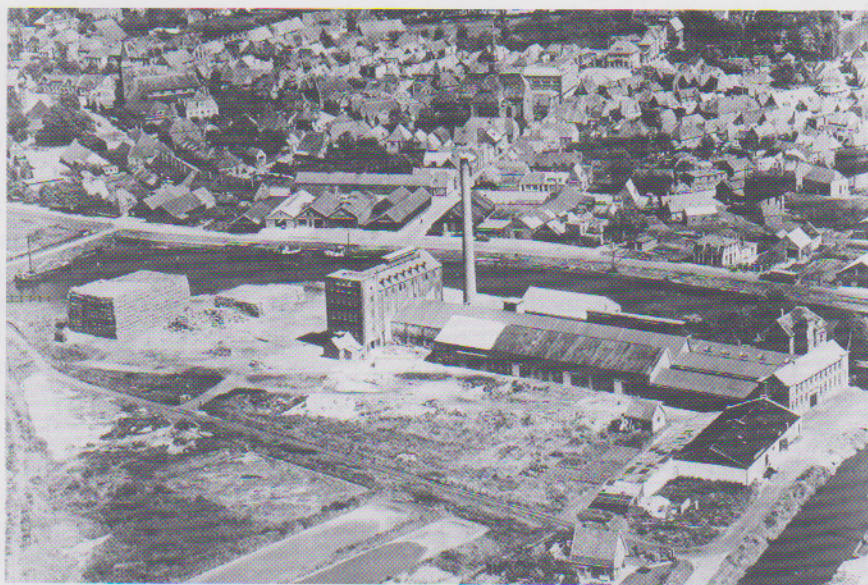

Na het bombardement.

schillende ruzies Menzo de Muinck Keizer, waarop Wouter de Muinck Keizer de aandelen van zijn broer opkocht en alleen-eigenaar en -directeur werd. Een en ander kreeg pas zijn officieel beslag op 1 januari 1946 en toen was het bedrijf een puinhoop geworden. De fabriek, die eind 1942 de productie bij gebrek aan grond- en brandstoffen beëindigd had, werd begin 1943 door de Duitsers in beslag genomen. Hier werden voortaan "holties" (houtjes) gezaagd voor de rijdende gasgeneratoren, die achter de Duitse auto's hingen en die zorgden voor de benodigde brandstof ervoor. Omdat deze activiteiten ten gunste van de "Wehrmacht" niet onopgemerkt bleven bij de geallieerde oorlogsvoering, werd de fabriek aangemerkt als een mogelijk doel. Toen dan ook op 21 februari 1944 een groep Amerikaanse bommenwerpers terugkeerde van een vergeefse vlucht boven Duitsland, besloot men dit "tweede target" aan te vallen. Plotseling regende het om twee uur 's middags bommen in de omgeving van het kanaal. De aardappelmeelfabriek werd volkomen in puin gegooid en van Hollandia waren het voorste deel en het ketelhuis verwoest. Zeven slachtoffers, waarvan drie van Hollandia, werden levenloos onder de brokstukken vandaan gehaald. Vijftig jaar later, op maandag 21 februari 1994, werd deze tragedie op initiatief van Bé van der Weide, kleinzoon van een der slachtoffers, met de onthulling van een gedenkplaat in de voorgevel van de kartonfabriek herdacht. Direct na de Tweede Wereldoorlog kreeg het architectenbureau Wierenga weer de opdracht een nieuwe fabriek te ontwerpen. Het werd een functioneel gebouw met een verdieping aan de kanaalzijde en de productieruimte daar-

achter, eindigend in een hoog opslaggebouw met de fabrieksschoorsteen daar weer voor. In september 1947 startte de tweede Hollandia met de productie. Stro was schaars in dat jaar en daarom ging men in 1948 riet uit de Noord-oostpolder gebruiken. De kwaliteit van dit karton was aanzienlijk minder, maar in Engeland was "reedboard" heel populair, dus de afzet was gewaarborgd. In 1951 deed zich eenzelfde situatie voor, maar nu gebruikte men riet uit de Biesbos.

Tot 1959 bleef "Meneer" De Muinck Keizer alleen-directeur van Hollandia, waarna hij in de persoon van procuratiehouder J.P. Heinen een waardevolle adjunct kreeg. Toen in 1970 de fabriek onderdeel werd van het concern Bührmann-Tetterode, trad De Muinck Keizer vanwege zijn leeftijd terug en werd Heinen directeur. Omdat stro als grondstof op de duur niet langer de gewenste kwaliteit karton zou blijven opleveren, werd al in 1955 als een der eerste fabrieken begonnen met oudpapier als grondstof. Hiervoor werd een pulper aangeschaft, die het oudpapier vervezelde, waarna de ontstane massa aan de strostof werd toegevoegd. Dit oudpapier-bestanddeel werd steeds

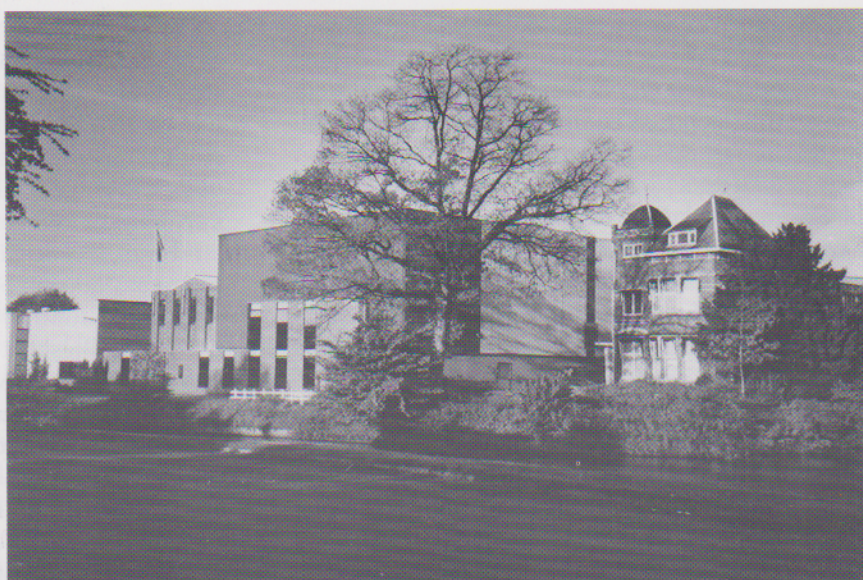

De fabriek herbouwd.

belangrijker, totdat er tenslotte helemaal geen stro meer verwerkt werd. Er ontstond nu een echte oudpapierrage. Scholen, verenigingen, kerken en andere organisaties gingen om extra inkomsten te verwerven oudpapier verzamelen. Handelaren als Jansen en Bakker haalden het met vrachtwagens op en leverden grote hoeveelheden aan de fabriek. Zo werd er in alle opzichten goed verdiend aan het oudpapier. Voor kwaliteitsbewaking en productieontwikkeling werd in 1958 een eigen laboratorium ingericht, waarin de jonge laborant

en latere bedrijfsleider A. Middel de scepter ging zwaaien. Er kwam trouwens hoe langer hoe meer gespecialiseerd personeel. Zo werd de Elektrische Technische Dienst jarenlang geleid door de vakman L. Koelink en kenden alle ploegen hun eigen vaste organisatie. Andere bekende en tientallen jaren hier werkzame medewerkers waren productie leider Ahuis, chef laboratorium Staal, projectvoorbereider De Boer, chef bankwerken Brink en weger én oudpapieropslag Kroezen.

Tussen 1970 en 1980 groeide de productie van 19.000 naar 38.000 ton en van 1980 tot 1990 tot maar liefst 79.000 ton. De fabriek beschikte dan ook over een van de snelst werkende massiefkartonmachines en dankzij de toetreding tot Bührmann-Tetterode was ook het marketing- en verkoopbeleid bijzonder doeltreffend. Export naar veel Europese landen werd een belangrijke bestaanspijler. Op 1 september 1989 volgde de samenvoeging Hollandia-Coevorden met de andere massiefkartonfabrieken "Ceres" en "Dollard Karton", waardoor de gezamenlijk capaciteit 225.000 ton ging bedragen. Er moest een nieuwe naam voor de drie bedrijven gevonden

De fabriek anno 2009. Foto genomen door Huib D. Minderhoud.

worden en de al eerder genoemde N.J. Staal van Hollandia kwam met "Triton Karton". Een vondst, vond iedereen. Later zou deze naam na een nieuwe fusie gewijzigd worden in "Kappa Triton" en nu heet de fabriek "Smurfit Kappa".

Er is veel veranderd. Directeuren kwamen en gingen, personeelsleden van laag tot hoog ook en het fabrieksgebouw werd ingrijpend verbouwd. Maar nog steeds draaien de machines, de vestigingsplaats is nog altijd dezelfde en de directeurswoning, al heel lang kantoor, verkeert in nog bijna oorspronkelijke staat. De stoomfluit is er ook nog! Regelmatig klinkt zijn zware dreun over Coevorden, ons eraan herinnerend, dat hier weliswaar een uiterst moderne, maar tevens eeuwenoude industrie bestaat. De Kartonfabriek! Van 1909!

Literatuur: Jan Hoegen - Hollandia-Coevorden 65 jaar.